

Sesklo, dar predomină în perioada Sesklo propriu-zisă. Oaia și capra sînt frecvente (procent : 56 % și 46 %) în primele două perioade (Proto-Sesklo și Pre-Sesklo), apoi se răresc în faza Sesklo propriu-zisă, devin din nou frecvente în perioada Dimini (45 % și 43 %), ca spre sfîrșitul neoliticului să reprezinte numai 33,3 %. Boessneck e de părere că oaia și capra nu au fost domesticate în Europa, care este pentru ele o arie de răspîndire secundară și că au venit din Asia Mică. În Tesalia neolitică se întîlnește capra, *hircus aegagrus*, documentată și în cultura Hamangia, ca și oaia. Autorul subliniază dificultățile mari de a putea deosebi clar oasele de oaie față de acelea de capră, din care cauză determinările acestor animale conțin o oarecare probabilitate. Cit privește domesticirea porcului sălbatic, aceasta ar fi putut avea loc concomitent și independent în Africa de Nord, în Asia Anterioară și în Peninsula Balanică. Oasele de porc din neoliticul Tesaliei — ca de altfel și din neoliticul Europei nordice și centrale (p. 32) și din cel dobrogean (cultura Hamangia), adăugăm noi¹, — redau o specie primitivă legată încă strîns de tipul sălbatic.

În concluzie (p. 40—44), autorul face constatarea interesantă că încă de la începutul neoliticului Tesaliei, oasele de animale domestice predomină categoric asupra celor sălbatice, ceea ce înseamnă că nevoia de hrană în carne a omului neolitic era satisfăcută prin creșterea animalelor. Și în acest capitol, ca și în rest, autorul face dese referințe la Europa centrală și — în lipsă de informații, deși ele în bună parte existau la data redactării studiului — mai puțin la țara noastră². Pornind de la descoperirile din peștera Ghar-i-Kamarband de pe coasta sud-estică a Mării Caspice (Iran)³, unde s-au des-

coperit în mediu mezolitic tîrziu, timpuriu neolitic preceramic și neolitic, aproximativ 14 000 oase de animale, autorul arată că, dacă în ceea ce privește importanța documentării domesticirii *Ovicaprinae*-lor în mezoliticul tîrziu, părerile lui C. S. Coon și H. Pohlmen sînt îndreptățite, nu tot așa stau lucrurile cu problema domesticirii bouului în mezoliticul tîrziu, susținută de H. Pohlmen, pe baza aceluiași complex din peștera Ghar-i-Kamarband, întrucît nu poate fi dovedită. De fapt, J. Boessneck se îndoiește că oaia și capra ar fi putut fi domesticate în acea vreme. Mezoliticul sud-caspic a fost datat de C.S.Coon, prin metoda carbonului radioactiv (C 14). Între 8500—6000 î. e.n⁴.

Studiul lui J. Boessneck, mulțumită și problemelor generale pe care le pune, depășește interesul local legat de neoliticul balcanic și, implicit, de acela de pe teritoriul țării noastre.

D. Berciu

B. SVOBODA-D. CONČEV, *Neue Denkmäler antiker Toreutik*, Monumenta Archaeologica, Acta prehistorica, protohistorica et historica Institutii Archaeologicae Academiae Scientiarum Bohemoslovenicae, curante Jaroslavo Böhm edita, tomus IV, 172 p. 12+20 pl., Praga, 1956.

Volumul publicat de Academia de Științe din R. Cehoslovacă este prilejuit de cîteva monumente inedite ale toreuticii grecești de o deosebită importanță pentru istoria acestei ramuri, destul de puțin cunoscute, a artei elenice.

Primul dintre cele două studii cuprinse în volum se datorește arheologului ceh

¹ Făcute de C. S. Coon în 1949 și publicate în 1951 (*Cave Explorations in Iran 1949*, Philadelphia).

² Mai accesibilă recenzia făcută de K. J. Narr lucrărilor lui H. Pohlmen, cu referiri frecvente la descoperirile lui Coon, în „Germania”, 32, 1954, p. 219 și urm.

¹ După observațiile recente făcute de O. Necrasov și colaboratori.

² Ca bibliografie romînească sînt folosite două studii ale lui N. Teodoreanu publicate în „Zeitschr. z. Tier-und Zuchtungsbiologie”, 5, 1926.

Bedřich Svoboda și poartă titlul *Zur Geschichte des Rhytons*.

Nucleul articolului l-a constituit un minuna riton de argint cu protomă de cal, achiziționat prin cumpărare, acum 30 de ani, de către Muzeul național din Praga. Piesa, în perfectă stare de conservare, este un exemplar de frunte al artei grecești¹. Încomvoiat către vîrf aproape în unghi de 90°, acest vas este construit, din punct de vedere plastic, pe contrastul dintre canelurile dese și adînci care brăzdează egal partea de sus a sa și încordarea sălbatică exprimată de protoma de cal. Autorul descrie vasul cu o virtuozitate remarcabilă, reușind aproape — cu ajutorul unor fotografii excelente — să suplinească cititorului contactul autptic cu piesa însăși. În continuarea studiului său, B. Svoboda își propune cercetarea tipului de riton și a evoluției sale în antichitate. Această parte a articolului este deosebit de utilă ținînd seamă de faptul că în ultimele decenii s-a scris destul de puțin în acest domeniu. Autorul urmărește evoluția ritonului în cele două mari arii de civilizație în care își avea originea²: pe de o parte spațiul egeic, unde, în epoca creto-miceniă, vasele de tip askoidal cu înfățișare de animal cît și cele terminate în capete de animal, ambele extrem de frecvente, au evoluat către forme din ce în ce mai realiste; pe de altă parte, aria civilizației iraniene — prin excelență pastorală — unde apăruse vasul în formă de corn, care avea să atingă o deosebită perfecțiune artistică în perioada achemenidă. Preluînd cele două tradiții, arta greacă avea să realizeze în pragul epocii elenistice adevărate capodopere ale genului. Schița istorică a lui B. Svoboda, dovedind o solidă stăpînire a datelor, se oprește la acest

moment al evoluției ritonului; urmărirea pînă la capăt a acestei evoluții iar fi oferit însă autorului o vedere de ansamblu mai completă și mai istorică a subiectului; și aceasta cu atît mai mult, cu cît în întreaga artă elenistică și romană, și pînă în adîncul perioadei migrațiilor, ritonul are o istorie bogată, interesantă și destul de puțin cunoscută³.

În ultima parte a studiului, autorul urmărește să fixeze locul pe care piesa de la Praga îl ocupă în istoria toreuticii grecești. Deosebindu-se stilistic atît de tradițiile Asiei Anterioare (sub a căror influență au fost realizate ritonurile din mormintele scitice, cele descoperite în Bulgaria și piesa cu protomă de cal din Cappadocia), ritonul de la Praga este totuși departe și de acele „*Merkmale einer fortgeschrittener Gleichartigkeit in der Modellierung*” sau de decorația bogată în incizii care caracterizează ritonul cu protomă de cal de la Ermitaj. Cea mai apropiată analogie stilistică, deși suficient de îndepărtată, este splendidul riton cu protomă de grifon, descoperit la Tuch-el-Garmus, în Egipt. Constituind unul dintre cele mai reușite exemplare ale genului, vasul de la Praga aparține, după B. Svoboda, probabil artei toreutice de la sfîrșitul sec. IV î. e. n.

Partea a doua a volumului este ocupată de articolul cercetătorului bulgar Dimitrie Cončev (scris în colaborare cu Petre Gorbakov), cu titlul *Der Goldschal: von Panagjurište*. Încă din 1950 învățatul francez Charles Picard atrăsese atenția asupra unei excepționale descoperiri făcută în 1949, în apropierea orașelului Panaghiuriște (RA, 1950, II, p. 154 și urm.). Iată că acum, la un interval relativ scurt de la data descoperirii, cercetătorul din țara vecină pune la dispoziția lumii științifice o expunere detaliată

¹ După informațiile pe care autorul le-a putut obține (destul de vagi, de altfel), acest vas ar putea proveni de undeva de pe teritoriul R.P. Bulgaria.

² Autorul nu se ocupă de istoria acestui vas în cadrul civilizațiilor preistorice europene.

³ Ne-am fi așteptat de pildă, la o luare de poziție în ceea ce privește problema controversată a cronologiei ritonului de la Poroina și a situării sale stilistice.

a importantului tezaur, însoțită de materialul ilustrativ. Această publicație reprezintă prin ea însăși o realizare de cea mai mare utilitate, nu numai pentru cei care se interesează de arheologia tracă în mod special, ci în genere pentru istoricii artei și culturii elenice.

Noul tezaur de la Panaghiuriște, care se adaugă la seria deja lungă a vaselor de metal ieșite la iveală în Valea Trandafirilor, a fost descoperit întâmplător într-o lutărie, la circa 1 km sud de actualul orașel. El se compune din 9 vase din aur masiv, aparținând unui serviciu de masă. În cea mai mare parte a studiului său, D. Conțev face o descriere amănunțită a vaselor, asupra căreia nu e cazul să ne oprim. Va fi suficient să semnalăm că tezaurul este format din următoarele piese: patru ritionuri terminate în protome de cerb, de berbec și de țap, împodobite pe partea superioară cu frize în relief reprezentând scene din mitologia greacă și din poemele homerice; trei câni modelate în forma unor capete de femeie, având drept toartă cîte un sfînx; o fială cu *mesomphalos*, decorată cu trei șiruri concentrice de măști în relief, reprezentînd capete de negri, deosebit de expresive, vas asemănător cu acela pe care îl ținea într-o mînă statuia zeiței Nemesis a sculptorului Agorakritos (astăzi pierdută, dar despre care vorbește Pausanias, I, 33,3); în sfîrșit, o amforă, bogat decorată, avînd pe corp reprezentarea unei variante necunoscute a scenei descoperirii lui Achille în palatul regelui Lykomedes, de către Ulisse și Diomedes, iar pe fund pe Heracles copil sugrumînd șarpele. Însoțit de un silen; toartele suprainălțate sînt în formă de satiri.

Vasele tezaurului de la Panaghiuriște, de o excepțională valoare artistică și documentară (pe care reproducerile fotografice nu reușesc să le redea în chip satisfăcător), sînt probabil, așa cum afirmă autorul articolului, produse ale artei grecești. Regretăm însă că pentru datarea lor D. Conțev — care propune a doua jumătate a sec. IV î. e. n. — recurge mai ales la observații

de ordin anticvaric și epigrafic. Poate că analiza stilistică a pieselor și studierea lor comparativă în raport cu alte produse ale toreticii grecești, ca și stabilirea unor corespondențe în arta minoră și majoră a perioadei de tranziție de la clasic la elenistic (de pildă cu maniera ultimei perioade a stilului Kertsch) ar fi constituit o metodă mai sigură pentru obținerea unor rezultate convingătoare în ceea ce privește fixarea datei noului tezaur.

Petre Alexandrescu

M. RENARD, *La légende de Pero et de Micon sur des vases de la Graufesenque*. Extrait de „Latomus” t. XIV (1955), fasc., 2, p. 285—289 și două planșe în afară de text.

Bazat pe o lucrare recentă a lui W. Deonna (*Deux études de symbolisme religieux: La légende de Pero et de Micon et l'allaitement symbolique*, „Collection Latomus”, vol. XVIII, Bruxelles, 1955), autorul reexaminează cîteva fragmente de *terra sigillata* provenite din atelierul Graufesenque, pe care R. Knorr și F. Oswald le interpretează ca scene erotice, și stabilește, cu o documentație iconografică și stilistică reușită, că în realitate scenele se referă la legenda Pero și Micon, după care Micon, întemnițat și lăsat să moară de foame, fiind alăptat de fiica sa Pero, este salvat și lăsat în libertate.

Gr. Florescu

M. RENARD, *Plinie l'Ancien et le motif de l'asarôtos oikos*. Extrait de „Hommage à Max Niedermann”, Collection Latomus, vol. XXIII Bruxelles, (1956), p. 307—314.

Reluînd problema mozaicului de tipul *asarôtos oikos* (camera nemăturată), despre care vorbește Pliniu cel Bătrîn în cartea XXXVI a enciclopediei sale, cum și alți autori, și este confirmat de cele cinci mozaicuri descoperite în Italia și Africa datînd de la sfîrșitul